

TA 2022/15 JOMFRUGATA 3, TRONDHEIM

Avklarende forundersøkelse og prøvegraving i bakgården

Chris McLees

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel TA 2022/15 Jomfrugata 3, Trondheim Avklarende forundersøkelse og prøvegraving i bakgården	Rapporttype/nummer NIKU Rapport 239	Publiseringsdato 02.11.2023
	Prosjektnummer 1022362 og 1022477	Sider 13
	Avdeling Arkeologi	Tilgjengelighet Åpen
Forfatter(e) Chris McLees	ISSN 2703-7797 ISBN 978-82-8101-385-8	Oppdragstidspunkt / periode utført 31.08.2022 og 10.11.2022
	Forsidebilde Hull 1 ferdiggravd Da64007_006. C. McLees	

Prosjektleder Chris McLees
Prosjektmedarbeider(e) Skriv her
Kvalitetssikrer Ann Kathrin Jantsch

Oppdragsgiver / finansiert av Jomfrugata 1-3 AS
--

Sammendrag Forundersøkelsene i bakgården påviste tilstedeværelse av intakte stratifiserte kulturlag på tiltaksområdet. Disse hadde en samlet tykkelse over undergrunn (elvenesand) på ca. 1,50 m (Hull 1). De besto av omfattende påførte/omrørte rivingsmasser som lå over eldre avsetninger som har karakter av etterreformatoriske bakgårdsavsetninger tilknyttet bosetning her fra 1600-tallet av. Enkelte kan være fyllmasser i avfallsgrop og/eller kjeller (Hull 2 og 3). Dyrkingslaget som er påvist andre steder i nærområdet ble påvist i en tykkelse av ca. 0,30 m i bunnen av Hull 1. Dette var det eneste fredete kulturlag som ble påvist på stedet.
Abstract Enter here.

Emneord Overvåking; bakgård; Jomfrugata; Trondheim; dyrkingslag; etterreformatoriske kulturlag
Keywords Enter here.

Kontorleder
 Ann Kathrin Jantsch

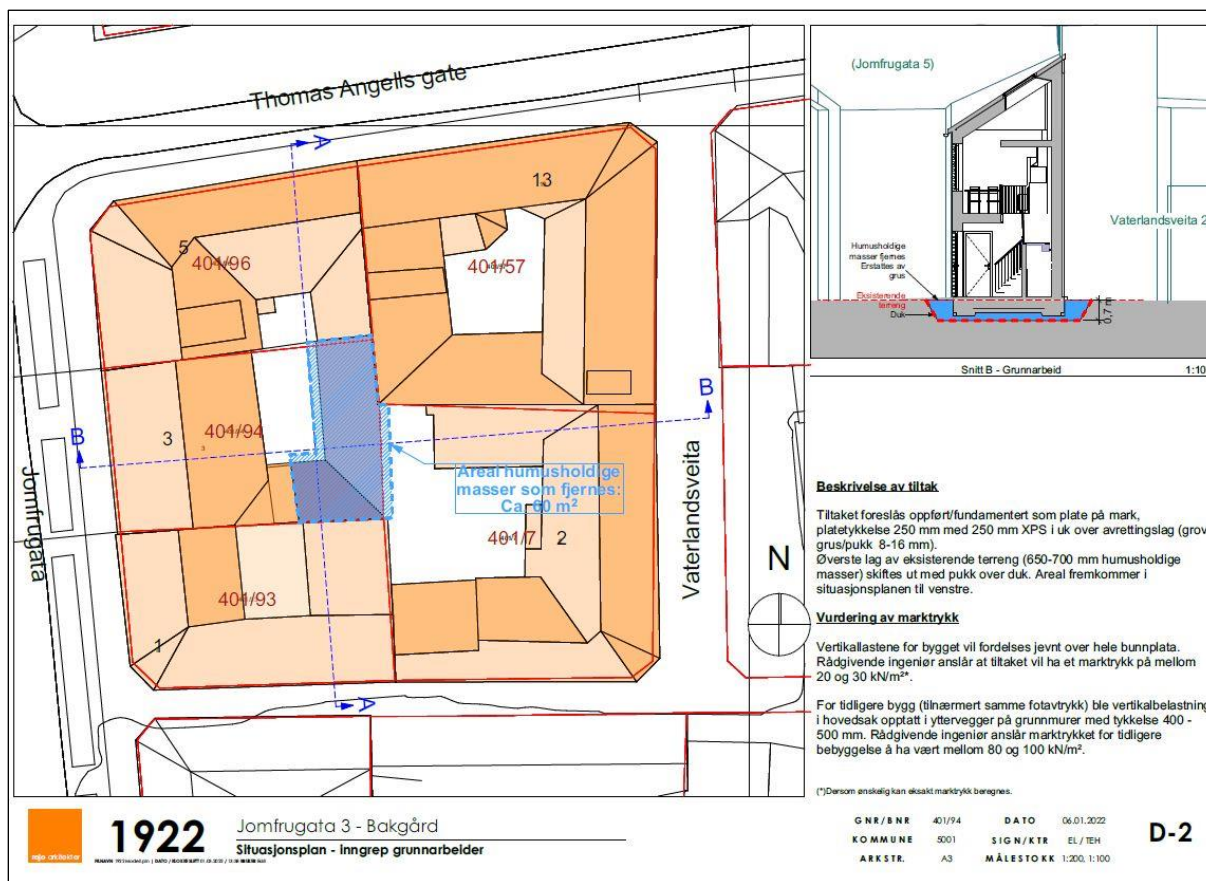
Saksnummer hos forvaltningsmyndighet	22/01086-11 og 22/01086-14
Kulturminne-ID	90288
Lokalitetsnavn	Jomfrugata 3
Gnr/bnr.	404/94
Adresse, kommune, fylke	Jomfrugata 3, Trondheim, Trøndelag
Aksesjonsnummer	Ingen
Museumsnummer	Ingen
Intrasis-prosjektnummer	Ingen
Foto-/filmnummer	Da64007
Tilstedeværelse av automatisk fredede kulturminner	Ja
Samlet tykkelse kulturlag	1,50 m
Topp fredete kulturlag (dyrkingslag)	Ca. 1,20 m under dagens overflate i gårdsrom
Topp naturlig undergrunn	Ca. 1,50 m under dagens overflate i gårdsrom

Innholdsfortegnelse

1	Bakgrunn	8
2	Faglige forhold	9
3	Resultater	10
3.1	Avklarende undersøkelse: Prosjekt 1022362	10
3.2	Prøvegraving: Prosjekt 1022477	11
4	Konklusjoner	13
5	Vedlegg	13
5.1	Fotoliste	13

1 Bakgrunn

I forbindelse med rehabilitering av Jomfrugata 1-5, ønsket eieren å oppføre et L-formet nybygg i bakgården til Jomfrugata 3, langs eiendomsgrensene mot Jomfrugata 1 og Vaterlandsveita 2/Thomas Angells gate 13, med samme fotavtrykk som tidligere bakgårdsbebyggelse (stall) (figur 1). Nybygget var opprinnelig ønsket fundamentert på hel plate på mark. Dette krevde at det måtte fjernes masser i 650-700 mm dybde innenfor et område på ca. 60 kvm.

Figur 1. Kart som viser plassering og omfang av tiltaket (blått). Kilde: Søker.

ROJO arkitekter AS søkte på vegne av Jomfrugata 1-3 AS om tillatelse til inngrep i automatisk fredet kulturminne i forbindelse med oppførelse av det nye bygget i bakgården til Jomfrugata 3. Ved brev av 14.03.2022 ba Riksantikvaren Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) om faglig tilrådning i forbindelse med ovennevnte sak (RA ref. 21/01086-2). NIKU anbefalte i sin tilrådning datert 19.04.2022 at det skulle gjennomføres en avklarende undersøkelse i tiltaksområdet for å gi et bedre grunnlag for vurdering av dispensasjonsvilkårene. Undersøkelse skulle bestå av maskinell avdekking av deler av tiltaksområdet under overvåking/kontroll av arkeolog. Ved epost av 19.04.2022 ga Riksantikvaren støtte til NIKUs tilrådning og ba NIKU utarbeide prosjektplan og budsjett for det arkeologiske arbeidet. Dette ble oversendt Riksantikvaren 10.5.2022 og Riksantikvaren ga tillatelse til den avklarende undersøkelsen 27.06.2022 (RA ref. 22/01086-11).

Undersøkelsen ble gjennomført 31.08.2022 (NIKU prosjekt 1022362). I etterkant av dette ble tiltakshaveren rådet til å fundamentere bygget på fast grunn. For å fastslå hvilken dybde fast grunn lå på, søkte tiltakshaveren om å gjennomføre en mindre prøvegraving. Riksantikvaren ba NIKU ved brev datert 29.09.2022 om tilrådning og budsjett for gjennomføring av en begrenset undersøkelse der man kan innhente kunnskap om nivå på naturgrunn (elvesand) og tykkelse og karakter, samt bevaringstilstand på kulturlagene i bakgården. NIKU oversendte tilrådningsbrev og budsjett

06.10.2022 og Riksantikvaren ga tillatelse til gjennomføring av prøveundersøkelsen 07.10.2022 (RA ref. 22/01086-14). Prøveundersøkelsen ble gjennomført 10.11.2022 (NIKU prosjekt 1022477).

Ettersom undersøkelsene er tett forbundet, er det vurdert som mest hensiktsmessig å rapportere begge samlet her.

2 Faglige forhold

Området som ble berørt av tiltaket ligger innenfor Middelalderbyen Trondheim (id. 90288), som er fredet bygrunn iflg. Lov om kulturminner av 9. juni 1978. Tiltaksområdet befinner seg i et område av middelalderbyen der det tidligere er kartlagt fredete kulturlag samt kulturlag og strukturer fra nyere tid.

Jomfrugata ble anlagt etter bybrannen i 1681. Den nåværende Thomas Angells gate ble anlagt og fikk sitt nåværende navn etter bybrannen i 1841. Forut for brannen i 1681 har tiltaksområdet ligget vest for datidens Borkegate og utenfor den regulære bybebyggelsen, og var innlemmet i byens «løkker» vest for byen, et område som har blitt brukt i jordbrukssammenheng siden sen vikingtid/tidlig middelalder. Det er få registreringer i nærområdet, men de fleste tyder på at det har foregått agraraktivitet fra vikingtiden av, og at området har utgjort dyrket mark eller løkker fram til langt ut på 1600-tallet. Det er kartlagt et opptil 1 m tykt dyrkingslag flere steder i nærområdet som har blitt dannet i løpet av denne perioden. Ved en undersøkelse i Thomas Angells gate ca. 50 m vest for tiltaket (TA 2014/3), ble det i tillegg påvist tynne kulturlag med trekull mellom undergrunn og dyrkingslaget som ble datert til vikingtid/tidlig middelalder (AD 895 – 1150).

Enkelte observasjoner og registreringer av arkeologiske forhold i nærområdet er tidligere gjort i forbindelse med gravearbeider i både Jomfrugata og nærliggende deler av Thomas Angells gate. Undersøkelser som ligger i nærheten av tiltaket tyder på at toppen av naturundergrunn (elvesand) varierer noe i høyde mellom 1 m og 1,50 m under dagens gatedekke (TA 2001/11, TA 2015/28, TA 2016/6). Over dette er det flere steder registrert det ustrakte jordsmonnet som tolkes som dyrkingsjord, med en tykkelse på 30-60 cm. Dette representerer åker som har blitt dyrket fra sen vikingtid frem til 1600-tallet. Toppen av dyrkingslaget ligger etter alt å dømme mellom ca. 0,70 m – 1 m under dagens gatenivå. Over dette er det registrert kulturlag og strukturer som tilknyttes den etterreformatoriske bebyggelsen på området.

Det er ikke tidligere gjennomført arkeologiske registreringer i bakgårdene i kvartalet der tiltaksområdet ligger. Høyden på dagens overflate i bakgården er ukjent. I følge utsjaktningsskartet, er det ikke registrert kjeller under bakgårdsbygningen på eiendommen. Med bakgrunn i dette og registreringene i gatene, antas det at den omsøkte dybden på graving forbundet med fjerning av massen samt etablering av fundamenteringsplata vil berøre kulturlag og strukturer tilknyttet den etterreformatoriske bebyggelsen på stedet, og antagelig også toppen av dyrkingslaget som er automatisk fredet.

Selv om det har blitt gjennomført flere tiltak i tilknytning til Thomas Angells gate de siste årene, er det fortsatt kun innsamlet spredte opplysninger om eldre bosetning og aktivitet fra de meget oppstykkede kulturlagene i området. Områdets topografiske og kronologiske utvikling er kun stykkevis kartlagt arkeologisk.

Basert på tilgjengelig informasjon og tidligere arkeologiske observasjoner i nærheten, vurderte NIKU at det var et konfliktpotensial knyttet til det omsøkte tiltaket. Dybden og omfanget av bevarte kulturlag i tiltaksområdet var uvisst. NIKU vurderte det derfor som hensiktsmessig at man i forkant av tiltakene gjennomførte avklarende undersøkelser i tiltaksområdet. Dette skulle gi informasjon om omfanget av resterende kulturlag under den eldre bakgårdsbebyggelsen, og danne grunnlag for byggetekniske vurderinger angående bygningens fundamentering samt behov for videre arkeologiske undersøkelser av eventuelle fredete kulturlag.

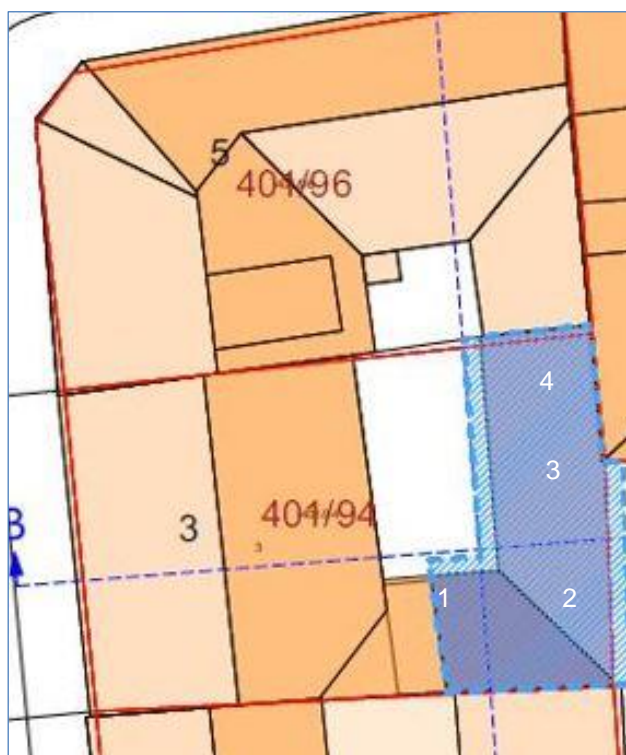
3 Resultater

3.1 Avklarende undersøkelse: Prosjekt 1022362

Avklarende undersøkelse ble gjennomført 31.08.2022 av Chris McLees, NIKU Trondheim. Det var ikke mulig å måle inn digitalt med CPOS i bakgården.

Det ble maskingravn 4 prøvehull i tiltaksområdet, samtlige ca. 1 m x 1 m i plan og ca. 0,30-0,40 m dype (figur 2, 3 og 4). Alle ble gravd i omrørte masser fylt med rivingsavfall; røde tegl, både hele og fragmenter, samt en del gule teglfragmenter, takteglfragmenter, stein, mørtel osv. I Hull 4 ble det påvist en teglkonstruksjon, muligens et skårsteinsfundament.

Det ble ikke påvist fredete kulturlag. Undersøkelsen viste at det lå en betydelig tykkelse og volum av omrørte bygningsavfall på hele området, men at det også var tegn til overgang til *in situ* nyere tids kulturlag i bunnen av hull 1, 3 og 4.

Figur 2. Hullenes plasseringer (1-4).

Figur 3. Hull 1 sett mot NV (venstre) og Hull 2 sett mot Ø. Da64007_001 og Da64007_002.

Figur 4. Hull 3 sett mot NØ (venstre) og Hull 4 sett mot Ø. Da64007_003 og Da64007_004.

3.2 Prøvegraving: Prosjekt 1022477

For å undersøke dybden på kulturlagene ned til toppen av «fast grunn» (elvesand) ble det gravd ytterligere nedover i tre av hullene (1, 2 og 3) i den avklarende undersøkelsen.

Hull 1

Hullet målte 1 m x 1,5 m x 1,5 m dypde (figur 5).

Figur 5. Hull 1 ferdiggravd. Sett mot V. Da64007_006.

Det ble gravd ned til undergrunnen, elvesand. Over sanden lå et ca. 0,20 m tykt lag bestående av grå silt-sand med trekullfragmenter, trolig et dyrkingslag. Det ble tatt ut en C14-prøve, men den ble ikke

sendt til analyse. Over dyringslaget lå en sekvens med intakte stratifiserte kulturlag i en samlet tykkelse av ca. 1,30 m. De laveste 0,30-0,40 m besto av brune organiske avsetninger, tynne trekullsjikt og minst to gruslag. Lagene inneholdt enkelte dyrebein samt røde og gule teglfragmenter. Over disse lå mer minerogene avsetninger med røde teglfragmenter, enkelte keramikkskår (rødgods og porselen) og et tykt brannlag i sør.

Hull 2

Målte 1 m x 1 m x 0,60 m dybde (figur 6).

Hullet inneholdt løst omrørt bygningavfall med røde og gule teglstein, teglflis og stein. Muligens fyllmasse i en trekjeller?

Figur 6. Hull 2. Sett mot S. Da64007_005.

Hull 3

Hullet målte 1 m x 1,30 m x 1,20 m dybde (figur 7).

De øverste 0,30 m besto av løst bygningavfall (røde tegl og stein). Dette lå over en tykk homogen avsetning bestående av oransje-brunt mykt organisk materiale, muligens nedbrutt hår og/eller hud, som i sin tur lå over gråe silt-sand avsetninger. Mulig fyllmasse i en avfallsgrop?

Figur 7. Hull 3. Sett mot NØ. Da64007_007.

4 Konklusjoner

Forundersøkelsene i bakgården påviste tilstedeværelsen av intakte stratifiserte kulturlag på tiltaksområdet. Disse hadde en samlet tykkelse over undergrunn (elvesand) på ca. 1,50 m (Hull 1). De besto av omfattende omrørte rivingsmasser/bygningsavfall som lå over eldre avsetninger som har karakter av etterreformatoriske bakgårdsavsetninger tilknyttet bosetning her fra 1600-tallet av. Enkelte kan være fyllmasser i avfallsgrop og/eller kjeller (Hull 2 og 3). Dyrkingslaget som er påvist andre steder i nærområdet ble påvist i en tykkelse av ca. 0,30 m i bunnen av Hull 1. Dette var det eneste fredete kulturlag som ble påvist på stedet.

Tiltakshaveren ble etter prøvegraving anbefalt av geotekniker å fundamentere nybygget med bruk av pæler, noe Riksantikvaren ga tillatelse til. Dette betyr at det ligger uberørte kulturlag igjen i bakgården under nybygget og gårdsrommet i vest.

5 Vedlegg

5.1 Fotoliste

Filnavn	Strukturnr/Objektnr	Sett mot	Fotograf	Opptaksdato
Da64007_001.tif	Hull 1	NV	Chris McLees	31.08.2022
Da64007_002.tif	Hull 2	Ø	Chris McLees	31.08.2022
Da64007_003.tif	Hull 3	N	Chris McLees	31.08.2022
Da64007_004.tif	Hull 4	Ø	Chris McLees	31.08.2022
Da64007_005.tif	Hull 2	S	Chris McLees	10.11.2022
Da64007_006.tif	Hull 1	V	Chris McLees	10.11.2022
Da64007_007.tif	Hull 3	NØ	Chris McLees	10.11.2022

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Rapport 239

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736, Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112, Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00